

חוקת ב

„ויתפלל אברהם גו“, ווי ס'איז מוכח פון תנחומא?⁷

[ועוד: אַט דער לימוד פון אברהם איז אַ משנה אין מסכת ב"ק⁸, אַז „אע"פּ שהוא נותן לו (בשעת איינער האָט חובל געווען בחבירו איז כאַטש אַז ער האָט אים באַצאָלט אַלע חמשה דברים)⁹ אין נמחל לו (מן הצער של הבושת שביישו¹⁰) עד שיבקש ממנו שנאמר¹¹ ועתה השב אשת וגו'¹² ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי¹³ (אָדער ווי די

א. בפרשתנו, דערציילט די תורה (די פרשה פון נחש הנחשת): „וידבר העם באלקים ובמשה גו וישלח ה' בעם את הנחשים גו ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו גו התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל משה בעד העם“.

שטעלט זיך רש"י אויף די ווערטער „ויתפלל משה“ און איז מפרש: מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה? שלא יהא אכזרי מלמחול. וי"ג „אכזרי למחול“¹.

דער מקור פון דעם פירוש איז אין תנחומא און דאָרט ווערט געזאָגט: „להודיע ענותנותו של משה שלא נשתהה לבקש עליהם רחמים ולהודיעך כח התשובה כיון שאמרו חטאנו מיד נת-רצה להם שאין המוחל נעשה להם אכזרי וכה"א ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא האלקים את אבימלך ואת גו" (און דערנאָך ברענגט ער נאָך אַ פסוק וואָס שטייט ביי איוב).

ועפ"ז צריך להבין: פאָרוואָס זאָגט רש"י „מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה“ בשעת מען קען דאָס שוין אָפּ-לערנען פון דעם פריערדיקן פסוק

(7) במ"כ לבמדבר שם: בתנחומא גרס מכאן שלא יהי המוחל אכזרי. ולפנינו בתנחומא ליתא (וכמו שהעיר בעץ יוסף לתנחומא שם). אבל כ"ה ביל"ש עה"פ (כא, ז). וליתא שם ההמשך „וכה"א ויתפלל אברהם גו“. ובתנחומא (באבער) פרשתנו מו: ללמוד שאין המוחל נעשה אכזרי. וגם שם ליתא ההמשך „וכה"א ויתפלל אברהם גו“. אבל בכל אופן צריך ביאור דהרי רש"י לא כתב כאן רבותינו דרשו וכי"ב, ובפשוטות הכתובים ה"ז מוכח לכאורה גם מאברהם.

(8) צב, א.

(9) כ"ה ברמב"ם הל' חובל ומזיק פ"ה ה"ט. תוס' ע"ז ח"מ סי' תכב. וראה לקמן הערה 27 — פי' הראב"ד והמאירי.

(10) ל' הטור ח"מ שם (וראה ב"ח ופרישה ש"כ הנוסחא המדויקת) — ע"פ ברייתא ב"ק שם (וראה פרש"י שם. ועד"ז במאירי שם). וראה פרישה שם, ובסמ"ע לשו"ע ח"מ שם עוד גירסא „מן הצער והבושת“. ואכ"מ.

(11) וירא כ, יז.

(12) כ"ה במשנה שבמשניות (פ"ח מ"ז), שבש"ס בבלי ובע"י. ובירושלמי (פ"ח ה"ז) הובא גם ההמשך „האיש כי נביא הוא“. וראה שינויי נוסחאות למשניות ב"ק שם.

(13) כ"ה במשנה בש"ס בבלי ובע"י. וכ"ה במפרשי הש"ס.

(1) כא, ה"ז.

(2) בדפוס שני ובכמה כתי' רש"י (שתח"י) „שמבקשים ממנו חטא“, ובכתי' א' „רחמים להתפייס“.

(3) כן הוא בדפוס ראשון ובכמה כתי' רש"י (שתח"י). ונראה יותר כדלקמן סי'.

(4) פרשתנו יט. ועד"ז בבמדבר פי"ט, כג. וראה לקמן הערה 7.

(5) וירא כ, יז.

(6) כ"ה בתנחומא. ובכתוב: אלקים.

די אידן האבן געזאגט „חטאנו כי דברנו בה' וברך התפלל אל ה'“:

משא"כ בא אבימלך איז ניט געווען קיין בקשת מחילה: זיין זאגן¹⁷ „מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי . . מה ראית כי עשית את הדבר הזה“ האט ניט דעם תוכן פון בקשת מחילה, ואדרבא — נוסח של תביעה מאברהם,

[און אזוי איז אויך משמע פון פשטות הלשון בתוספתא¹⁸, אז דארט איז ניט געווען קיין בקשת מחילה¹⁹: „החובל בחבירו אע"פ שלא ביקש החובל מן הנחבל הנחבל צריך שיבקש עליו רחמים שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים“]:

און דערפאר זאגט רש"י אז דוקא „מכאן (לערנט מען אפ) למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול“.

מען קען אבער אזוי ניט פארענט-פערן, ווארום דעמאלט ווערט אדרבא שטארקער די תמי: פארוואס לערנט מען ניט אפ פון „ויתפלל אברהם“, אז אפילו אן בקשת מחילה דארף מען ניט זיין קיין אכזרי מלמחול — (ומכש"כ לאחר בקשת מחילה).

צווייטע גירסא¹⁴, „ומנין שלא יהא המוחל אכזרי“ שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך וגו'¹⁵.

איז דאך לפ"ז תמוה, פארוואס רש"י איז מפרש בפשוטו של מקרא אז דאס לערנט מען אפ „מכאן“, בא משה'ן, און ניט (ווי אין דער משנה, אז מ'לערנט עס אפ) פון „ויתפלל אברהם אל האלקים“?

נאכמער: אין דעם מאורע מיט אברהם איז דא נאך א גרעסערער חידוש אין אופן וחיוב המחילה: סיי מצד דעם חומר החטא — דאס וואס שרה אשתו איז צוגענומען געווארן לבית אבימלך איז לכאורה א גרעסערע פגיעה וצער¹⁶ ווי דאס וואס „דברו במשה“; און סיי מצד דער מחילה וסילוק העונש — דארטן שטייט ויתפלל אברהם גו' (און תיכף ומיד) וירפא אלקים גו', וב-פרשתנו איז אין דעם געווען א תנאי, „עשה¹⁶ לך שרף . . והי' כל הנשור וראה אותו וחי“, דער עונש האט זיך ניט אפגעטאן תיכף ומיד.

ב. לכאורה וואלט מען געקענט זאגן, אז לויט פשוטו של מקרא (לערנט רש"י) איז דוקא בפרשתנו אן ענין פון בקשת מחילה:

(17) וירא כ, ט"ז.

(18) ב"ק פ"ט, יא.

(19) כן פירש במנחת בכורים לתוספתא שם בפ"י השני (וכן מפורש בספר חסידים ס" שם: אע"פ שלא בקש החובל מן הנחבל שימחול צריך הנחבל כו'). אבל בפירושו הראשון כתב „אע"פ שלא ביקש החובל מן הנחבל שימחול בעדו אבל בקשת מחילה בעינו“ (וראה ספר חסידים ס" תשנ"ד). וראה חסדי דוד (השלם) לתוספתא שם (ולפירוש השני בחסדי דוד „א"נ קמ"ל שהוא לטובתו (של הנחבל) שכיון שגם הוא צריך רחמים כו' — איז הענין בתוספתא שייך לכאן). וראה פני משה לירושלמי ב"ק שם.

(14) כ"ה במשנה שבמשניות ובמשנה שבירושלמי שם. וראה מלאכת שלמה למשניות שם ש"כ צ"ל וכן הגיה הר"ר יהוסף. וראה בפרטיות בשינויי נוסחאות למשניות שם.

(15) ראה בהנסמן בהערות שלפנ"ז, שינויי נוסחאות (איזה חלק מהכתוב נעתק במשנה).

(16) ראה מלאכת שלמה למשניות שם. ובמדרש הגדול לירא שם, יז: ילמד כל אדם דרך ארץ מאברהם אבינו יש לך קשה יתר מזה שנותלין אשתו בעל כרחו וכיון שביקש ממנו מחילה מחל כו'.

(16*) כא, ח.

די טענה פון אבימלך איז דאך גע-
ווען²³: „בתם לבבי . . עשיתי זאת“ און
דער אויבערשטער האָט עס אָנגע-
נומען, „גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך
עשית זאת ואחשוך גם אנכי אותך מח-
טוא לי על כן לא נתתיך לנגוע אלי“²⁴,
והיינו, אַז ער האָט נישט געמיינט טאָן אַן
עוולה צו אברהם, און דערפאַר איז דאָ
נישט שייך די זאַך פון בקשת מחילה
(ומחילה).

און אַזוי איז משמע פון פסוק בדברי
ה' אל אבימלך „ועתה השב אשת האיש
כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחי“ — ער
דאַרף בלויז אומקערן שרה'ן (דאָס אַליין
וועט שוין זיין גענוג אַז) „ויתפלל בעדך
וחי“, און ווי רש"י איז מפרש „השב
אשת האיש — ואל תהא סבור שמא כו'
או ישנאך ולא יתפלל עליך כו' כי נביא
הוא ויודע שלא נגעת בה לפיכך ויתפלל
בעדך“.

אַבער פון פסוק²⁵ „ויקח אבימלך צאן
ובקר ועבדים ושפחות ויתן לאברהם
גו“, וואָס דערויף זאָגט רש"י „כדי שית-
פייס ויתפלל עליו“, איז מובן אַז דאָ האָט
זיך יאָ געפאָדערט בקשת מחילה מצד
אבימלך און אַ התפייסות מצד אב-
רהם²⁶, וכדמוכח אויך פון דעם וואָס
מ'געפינט נישט אַז אברהם האָט זיך

אויך קען מען נישט איינלערנען לפי
הנ"ל, אַז פון „ויתפלל אברהם“ איז בכלל
נישט מוכח אַז ער האָט מוחל געווען,

די תכן אַז ער האָט געבעטן רחמים —
אַ דער בקשת מחילה פון אבימלך און
אַ דער מחילה מצדו, ע"ד תפלתו על
סדום וכו' (און אַזוי וועט מען לערנען
אויך דעם פירוש בתוספתא)

— וואָרום (נוסף אויף דעם דוחק
לפרש²⁰ אַז ער האָט מבקש רחמים גע-
ווען אַע"פ אַז ער האָט אים נישט מוחל
געווען, איז) אויב אַזוי איז דאָך אויך
ניטאָ קיין הכרח אויפן לימוד מפר-
שתנו, וואו עס שטייט פונקט דער זעל-
בער לשון „ויתפלל משה“ ווי באַ אברהם
(„ויתפלל אברהם“).

וועכצ"ל אַז פון „ויתפלל“ איז אַ הוכחה
אַז ס'איז דאָ געווען דער ענין המחי-
לה²¹ — ובמילא קען מען אָפלערנען פון
„ויתפלל אברהם“ פונקט ווי פון „ויתפלל
משה“, והדרא קושיא לדוכתא, כנ"ל.

ג. לכאורה יש לומר, אַז לויט רש"י²²
קען מען נישט אָפלערנען פון „ויתפלל
אברהם“, ווייל דאָרט האָט זיך נישט גע-
פאָדערט קיין בקשת מחילה (מצד אבי-
מלך) און (במילא) נישט קיין מחילה מצד
אברהם:

(20) ושני סדום וכו' — שהקב"ה עוררו וכו'.

וראה פרש"י וירא יח, יז, ואכ"מ.

(21) ראה מאירי במשנה: והוא שנאמר באבימלך
כו' כלומר שתבקש ממנו עד שימחול לך בלב טוב
כל כך שיהא מתפלל בעדך (וראה גם מדרש הגדול
וירא שם). וראה בפרשיות במפרשי הש"ס, מפרשים
למשניות והע"י בפי' הראי' דהמשנה.

(22) וכן לגירסת התנחומא (כאבער) ויל"ש
(דלעיל הערה 7) דלמדיו מכאן ולא הובא הא
דויתפלל אברהם.

(23) וירא כ, ה.

(24) שם, ו.

(25) שם, יד.

(26) ולפי' מובן דזה שפי' רש"י „כי נביא הוא
וידוע שלא נגעת בה לפיכך ויתפלל בעדך“ אין
הכוונה שאין צריך מחילה ופיוס מצד אברהם, אלא
דאם ה' נוגע בה ח"ו לא ה' מועיל לאבימלך שום
דבר. אבל פשיטא דגם כשלא נגע בה ה' צריך
לפיוס דאברהם. וראה לקמן הערה 28.

מלמחול²⁹. אין תנחומא²⁹ איז דער לשון כנ"ל „שאינן המוחל נעשה (להם) אכזרי“, „שלא יהי' המוחל אכזרי“³⁰ וכיו"ב, און עד"ז אין משנה³¹; רש"י איז אבער משנה און זאגט (ניט) „שלא יהא המוחל אכזרי“, (נאָר) „שלא יהא אכזרי מלמחול“³².

ויש לומר, אַז דער חידוש בזה איז (ניט אזוי אין דער נצח מחילה, נאָר) אין דעם אופן המחילה.

די הסברה בזה: מחילה קען זיין אויף כמה אופנים, (ומהם: א) איינער איז מוחל דעם צווייטן דעם חטא וואָס ער איז באַ-גאָנגען קעגן אים בכדי דער צווייטער זאָל ניט נענש ווערן; ב) ער איז אים מוחל ניט נאָר ווייל ער וויל אים פאַר-היטן פון אַז ער עונש, נאָר ער האָט קיין טינא ניט בלבו; ג) ס'איז אַ מחילה בלב שלם באופן אַז ער איז אינגאָנצן נתפייס געוואָרן — דער נמחל איז „מרוצה וחביב לפניו כקודם החטא“³³.

בסגנון אחר קצת: אין דעם ערשטן אופן איז ער מוחל יענעם חטא, וואָס

אָפגעזאָגט צו אָננעמען אבימלך'ס מתנה²⁷.

און ס'איז מובן בפשטות וואָס מ'דאַרף (בקשת מחילה ו) פיוס: וויבאַלד אַז ס'ס' האָט דאָך אבימלך חוטא געווען (ובחטא חמור ביותר) כלפי אברהם (און כוונת אבימלך ענדערט עס ניט), ובמילא פאַ-דערט זיך בקשת מחילה²⁷ מצד אבי-מלך און התפייסות מצד אברהם²⁸.

— והקושיא במקומה עומדת: פאַר-וואָס זאָל מען ניט אָפּלערנען פון „ויתפלל אברהם“ — „מכאן . . שלא יהא אכזרי מלמחול“?

ד. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם הדיוק אין לשון רש"י „שלא יהא אכזרי

(27 בשטמ"ק (ב"ק שם) בשם גאון. אבל צערו אע"פ שמשלם לו את הצער אפילו יהא נותן לו כל ממון שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו, דצערא דגופא לא קא מחיל משום אגר ממונא. ובמאירי שם (והובא גם בשטמ"ק משמו) גורס כן במשנה „אע"פ שהוא נותן לו כל ממון שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר כו". ובח"ה הראב"ד (שהובא בשטמ"ק שם) מפרש „ואע"פ שנתן אבימלך לאברהם אלף כסף וצאן ופקר אעפ"כ לא נתפא עד שנתפלל בעדו"; והיינו שנתנית המתנות כו' של אבימלך לא היתה מספקת לפייסו. אבל בפשוטו של מקרא, אין הפרש לכאורה באיזה אופן באה בקשת פיוס ומחילה. ובפשטות יש לומר שנתנית המתנות היתה ביחד עם בקשת מחילה בכדי שתתקבל מחילתו — „כדי שיתפייס ויתפלל עליו“. (27) וכן מפורש ברש"י אדה"ז חלק חו"מ הל' נזקי גוף ונפש ס"ו: החובל כו' אפילו שלא בכוונה כו' אין מתכפר לו עד שיבקש ממנו וימחול לו כו'. (28) וכן מוכח מזה גופא שהי' צורך שאברהם יתפלל בעדו ולא רפאו הקב"ה תיכף כשהחזיר את שרה — ראה בפירושי הרא"ה מאברהם בהנמקו לעיל הערה 21 ובנ"כ שושר"ע חו"מ שם.

(29) ועד"ז בתנחומא באבער (שבהערה 7) ובבמדבר (שבהערה 4).

(30) מ"כ ויל"ש שבהערה 7.

(31) ב"ק שם.

(32) להעיר שעד"ז הוא הלשון ברמ"א אור"ח ס"ו תרו ס"א. שר"ע אדה"ז שם ס"ד. אגה"ת פ"א (ק, א). ובשר"ע חיר"מ שם: ואסור לנחבל להיות אכזרי מלמחול. וראה הלשון בטור שם. וראה לקמן הערה 61.

(33) עד"ז לשון אדה"ז באגה"ת רפ"ב לענין כפרה לפני ה'. וראה גם רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד ש.הבעל תשובה . . אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאלו לא חטא מעולם. — ולהעיר מהחידוש „מעולם“ (ועד"ז הוא באגה"ת פ"א — צא, רע"א) — לא רק בנוגע להחטא עליו שב. וראה לקר"ב בספר התניא (ח"ב ע' נט ואילך). אגה"ת עם ליקוט פירושים כו' (ע' עח ואילך). לקושי ח"ט ע' 394 הערה 20.

(*) כ"ה בחי' הראב"ד הנדפס מכת"י (ירושלים, תשכ"ג). ובשטמ"ק שם: שהתפלל אברהם בעדו.

רהם: ויתפלל אברהם אל האלקים), נאָר דער פסוק איז מוסיף ומדגיש „(ויתפלל משה) בעד העם“³⁵ — אים איז געווען נוגע דער מצב פון דעם עם — ער איז געווען אויסן ניט בלויז עס זאל בטל ווערן דער עונש (פון די נחשים כו'), נאָר אז עס זאל נתתקן ווערן דער מצב פון דעם עם.

און דערפאַר איז דער פסוק ממשיך, אז אויף דעם איז געקומען דער ענט-פער פון דעם אויבערשטן „עשה לך שרף“: „לך“ לויט פשוטו של מקרא מיינט „משלך“³⁶ (ע"ד ווי רש"י³⁷ טייטשט באַ „עשה לך שתי חצוצרות כסף“) — ולכאורה, וויבאלד אז דאָס איז נוגע צו אידן, וואָס „דברו בה' ובמשה“, וואָלט דאָך מער מתאים געווען אז דער שרף זאל זיין דוקא משלהם, משל ציבור,

נאָר דערמיט האָט דער אויבער-שטער אָנגעוויזן משה'ן אז ער זאל טאָן אין אַן אופן („לך — משלך“) אז ס'זאל זיין ניכר אז ס'איז אים נוגע די זאַר,

וואָס באַווייזט אז ער איז אין דעם מצידם.

וואָס דאָס איז געווען די מטרה פון עשיית נחש הנחושת, ניט (נאָר) אויף פועל'ן די רפואה פון אידן, נאָר אויף

האָט פוגע געווען דעם מוחל; אין דעם צווייטן אופן איז ער מוחל דעם מענטשן וואָס האָט זיך פאַרזינדיקט; אין דעם דריטן אופן — אויך עוקר החטא מעיקרו, ס'בלייבט ניט קיין רושם כלל.³⁴

און די נפק"מ בפועל צווישן זיי איז: בשעת ער איז אויסן בלויז אז יענער זאל ניט נענט ווערן צוליב דעם באַגאַנגע-נעם חטא, איז ער במחילתו זיך משתדל נאָר אויף וויפל דאָס איז נוגע דעם עונש אויף'ן צווייטן דורך דעם חטא פרטי; אָבער באופן ה' ובפרט ווען די מחילה איז בלב שלם איז אים נוגע די טובה פון דעם צווייטן, איז די מחילה באופן אז ער לייגט זיך אין דעם אַריין ביתר שאת, ביז צו פועל זיין אז דער צווייטער זאל זיין (ווערן) אינגאַנצן כדבעי. ביז אזוי ווי איידער ער איז באַגאַנגען די עוולה (כלפי אים), „כקודם החטא“.

ה. און דאָס איז דער חילוק צווישן „ויתפלל אברהם“, די מחילה פון אב-רהם, און די מחילה שבפרשתנו:

באָ אברהם שטייט „ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך גו' וילדו“ — די תפילה ובקשת אברהם איז געווען בנוגע רפואתו של אבימלך כו', אז עס זאל אַראָפּגענומען ווערן דער עונש וואָס איז געקומען אויף אבי-מלך וב"ב.

בפרשתנו שטייט (ניט נאָר סתם „ויתפלל משה אל ה'“ (ווי ביי תפלת אב-

(35) ד. בעד העם" מיותר, שהרי זה בא בהמשך לבקשת העם, "התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש" (וכמו שלא נאמר ד. "ויתפלל אברהם . . בעד אבימלך"), אבל אין הכוונה להכרחו של רש"י הוא רק מהתיבות "בעד העם" (כי אז הול"ל "וגו") כ"א מכל הפרשה — ראה לקמן הערה 44.
(36) ע"ד הש"ס — ראה ע"ז מד, א. ובארכה — יומא ג, סע"א ואילך.
(37) בהעלותך יו"ד, ב. ולכן אין רש"י צריך לפרשו עוה"פ כאן בפרשתנו.

(34) ראה יומא פו, סע"א בחטא שבין אדם למקום, דבתשובה מאהבה "נעקר עינו מתחלתו" (פרש"י שם ז"ה כאן), משא"כ בתשובה מיראה ש. מקצת שמו עליו" (פרש"י שם ז"ה וכתוב ארפא). ולהעיר מצפ"ע להל' תשובה פ"ב ה"ב בסופו דיש נפק"מ בין ג' תשובות מאהבה, מיראה וע"י יסורין. ע"י.ש. וראה לקושי ח"ז ע' 185 ואילך.

זאל ניט זיין קיין אכזר (בכלל), דהיינו, בשעת מאיז ניט מוחל דעם צווייטן און צוליב דעם באקומט ער אַן עונש איז דאָס אַן אכזריות, און דאָס — אַז דער מוחל זאל ניט זיין קיין „אכזרי“ — ווייס מען טאַקע⁴² פון „ויתפלל אברהם“⁴³;

און דער חידוש אין דעם ענין שב־פרשתנו איז, וואָס „מכאן“⁴⁴ לערנט מען אָפּ „שלא יהא אכזרי מלמחול“: דער לשון רעדט ניט וועגן דעם גברא (בכלל) [אַז דער מוחל זאל ניט זיין קיין „אכזרי“ ובמילא איז ער עס מוחל, (ווייל אויב ער וועט אים ניט מוחל זיין וועט ער האָבן אַן עונש)], נאָר בשייכות צו פעולת ה' מחילה, אַז אין דעם ענין המחילה „לא יהא אכזרי (מלמחול)“, אַז די מחילה גופא זאל ניט זיין באופן אַז ער איז „אכזרי“;

מעורר זיין אידן אַז ס'זאל זיין „ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים“³⁸ — זיי זאלן תשובה טאָן ניט נאָר בנוגע הדיבור והשייך אל זה — נאָר³⁹ שיעבוד הלב לשמים (וואָס דערפאַר איז געווען דער ציווי³⁹ „ושים אותו על נס“ און „וה' אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחושת וחי“, ווי רש"י איז מבאר די פסוקים בהמשך הפרשה⁴⁰).

און דאָס איז דער טעם פאַרוואָס די רפואה איז ניט געקומען גלייך נאָך תפלת משה ווי באַ „ויתפלל אברהם אל האלקים (און גלייך) וירפא אלקים את אבימלך גו“ — נאָר דורך „ויעש משה גו' וישימהו על הנס גו' והביט“, וואָרום די כוונה איז ניט נאָר העדר העונש, נאָר (אויך) בריינגען די אידן צו תשובה⁴¹ — „משעבדין את לבם לאביהם שבשמים“.

ו. און דאָס איז דער דיוק לשון רש"י „מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול“, ניט „שלא יהא המוחל אכזרי“ (סתם):

דער לשון „שלא יהא המוחל אכזרי“ רעדט וועגן דעם גברא עצמו — אַז ער

(42) ורש"י לא הוצרך לפרשו, כי אי"ז חידוש לגבי הנהגת אברהם, משא"כ בפרשתנו שזה מוסיף הבנה באופן רפואת בני" (כדלעיל סעיף ה). וראה לקמן הערה 46.

(43) ולכאורה זוהי הכוונה בהמשנה להגירסא לפנינו. ומניין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך גו". ויומתק גם זה שמביא המשך הכתוב „וירפא אלקים“ — ראה מאירי שם: ואם לא מחל לו נקרא אכזרי הואיל דבקש ממנו כראוי שנמצא שאינו חושש על עונש חבריו. ועיי"ש המשך לשונו. וראה חדא"ג מהרש"א למשנה ב"ק שם.

(44) היינו מכללות המשך הסיפור (כדלעיל בפנים סעיף ה). ולכן מעתיק רש"י מהכתוב רק התיבות „ויתפלל משה“ (מבלי להוסיף „וגו") — כמדובר כמה פעמים (ראה ס' כללי רש"י קה"ת תש"מ) פ"ו ושי"ן דכאשר כוונת רש"י היא לכללות הענין — מעתיק רק התחלת הענין, ואינו מוסיף (גם) „וגו". והטעם, כי אז אפשר לטעות שכוונתו רק להמשך התיבות באותו הפסוק (וכמו בנדוד — בעד העם), ולא לכל המשך הענין.

(38) ל' רש"י כא, ח: אמרו רבותינו. ובא בהמשך לבאר ולהסביר דבריו לפנינו „שלא ה' ממהר נשור הנחש להתרפאות אלא אי"כ מבט בו בכוונה“, שפירושו לא הבטה אל „נחש הנחושת“ מצ"ע בכוונה, אלא הסתכלות כשהוא על נס, כלפי מעלה כו' — ראה בהנמסר בהערה 40.

(39) ראה הערה 33 בנוגע לדיוק „מעולם“ — ואולי (גם) זה המקור לחידוש זה.

(39*) כא, ח"ט.

(40) וראה לקו"ש ח"י ע' 73 ואילך.

(41) והוא גם הטעם שנעשה בדמות נחש לעורר אותם ביותר לחזור בתשובה ע"י שרואה את הדבר שהזיקו (גו"א לפרש"י שם. וראה לקו"ש שם).

שאיבד זכותו אפילו נתן לו אלף זהובים⁴⁸.

ז. ע"פ כל הנ"ל קען מען אויך מבאר זיין כמה שינויים בלשון הרמב"ם — בנוגע צום ענין הנ"ל, אז דער מוחל זאל ניט זיין קיין אכזרי און מוחל זיין — וועלכן ער ברענגט (לכה"פ) דריי מאל⁴⁹:

אין הל' דיעות⁵⁰: „כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק בו" אלא מצוה עליו להודיע בו", און פירט אויס „ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול ולא יהא המחול אכזרי שנאמר⁵¹ בו".

אין הל' תשובה⁵²: אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפצה.

אין הל' חובל ומזיק⁵³: ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול (לו⁵⁴) אין זו

ווען די מחילה איז נאָר צוליב אַראָפֿ-נעמען דעם עונש איז דאָס ניט קיין אמת'ע מחילה, ס'איז אַן אכזריות'דיקע מחילה, ווייל דער מוחל האָט אַ טינא בלב, קפידא וכיו"ב אויפֿן נמחל; בשעת אַבער ער איז אים מוחל בלב שלם⁴⁵, דעמאָלט איז דאָס אַ מחילה וועלכע איז ריין פון „אכזריות"⁴⁶.

נאָכמער איז דאָס גלאַטיק לויט דער גירסא⁴⁷ „אכזרי למחול" — אכזרי אין דער מחילה.

לויט דער גירסא איז אויך מובן — ווי אזוי קומט דער מעתיק פרש"י ענדערן צו „מלמחול" — ווייל ער האָט ניט פאַרשטאַנען — ווי קען — זיין — צוזאַמען „אכזרי" און „למחול" — האָט ער צוגע-שריבן אַ מ"ם — „מלמחול".

משא"כ את"ל להיפך, אויב רש"י האָט געשריבן „מלמחול" — ווי קומט דער שינוי (— טעות) „למחול"!!

ודוגמא ומעין אכזרי במחילה — הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות —

(48) רמב"ם הל' מת"ע פ"י ה"ד. וראה טושי"ע חירד' ס' רמט ס"ג (בשינוי לשון. ואכ"מ).

(49) בשינוי לבקשת מחילה. וראה רמב"ם הל' ת"ת פ"ז ה"ג בנוגע להנהגת ת"ח „וחסידים הראשונים". ובכ"מ ברמב"ם באופן כללי — ידשאל רחמנים הם ואין אכזריות מצו" אלא בעכו"ם (ראה הל' איסורי ביאה פ"ט ה"ז. הל' מתנות עניים פ"י ה"ב. סוף הל' עבדים. ועוד).

(50) פ"ז ה"ו.

(51) ומביא הכתוב דפ' וירא ויתפלל אברהם אל האלקים. וראה רמב"ם ספר המדע — ירושלים, תשכ"ד — בשינוי נוסחאות, שלכמה ג"י הובא גם המשך הכתוב. עיי"ש.

(52) פ"ב ה"י.

(53) פ"ה ה"י.

(54) כ"ה בכמה כת"י דהרמב"ם (ראה רמב"ם הוצאת פרענקל, וב"לקוט ש"ג" שם). ובכמה כת"י דפוסים ליתא „לו". וראה לקמן בפנים סעיף ט.

(45) „שלא יהא אכזרי מלמחול" משמעו (גם) שלא ימנע עצמו מלמחול עוד הפעם ועוד הפעם. (46) ולכן כתב רש"י בלשון „שלא יהא אכזרי מלמחול", ולא בלשון „שימחול מחילה גמורה", וכיו"ב — להורות הכרח הדבר עד כדי כך שבלעדו ה"א אכזרי.

ומה שכתב רש"י שזהו לימוד והוראה לכל (מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול) ולא כפשוט הכתוב (סיפור שמשה לא ה"י (ח"ו) אכזרי מלמחול) — כי לאחר כל מה שנאמר בתורה לפני"ו ביחס של משה לבני"י, איך שמסר נפשו עליהם, ובפרט לאחר תפילתו ובקשתו בפ' שלח (במרגלים) ופ' קרח, אין הנהגה זו חידוש בנוגע למשה. ועצ"ל, דזה שהתורה סיפרה זה בפרטי הדבר הוא — בכדי ללמד. לאחרים — מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול. (47) נסמו לעיל הערה 3.

שורה של שלשה בני אדם כו' לא נתרצה להן מביא לו שני' ושלישית כו' —⁵⁷ —
און ער זאָגט דאָ אַנדערע פרטים: „אלא
יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה
שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב
שלם ובנפש חפצה ואפילו הצר לו
וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור וזהו
דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון כו'“.

(ג) די דיוקני הלשונות: אין הל' דיעות
זאָגט ער „ולא יהא המוחל אכזרי“, אין
הל' תשובה „אסור לאדם להיות אכזרי“,
אין הל' חובל ומזיק „ואסור לנחבל
להיות אכזרי“.

(ד) ועד"ז אין המשך הלשון: אין הל'
תשובה „אסור לאדם להיות אכזרי ולא
יתפייס“, אין הל' חובל ומזיק „אסור
לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול (לו)“,
און אין הל' דיעות קומט בכלל ניט קיין
הוספה.

ח. ויש לומר הביאור בזה ע"פ הנ"ל:
אין צורך המחילה זיינען פאראן דריי
אופנים וחלוקות:

(א) אין הל' חובל ומזיק רעדט דער
רמב"ם דעם גדר אין מחילה ווי ס'איז א
דין אין „חובל ומזיק“, פארבונדן מיט
דער חבלה והיזק — כדי עס זאל נת-
כפר ווערן די עבירה פונעם צווייטן
אידן און ער וועט דורכדעם באפרייט
ווערן פון דעם עונש.

(ב) אין הל' תשובה רעדט דער רמב"ם
דעם גדר אין מחילה ווי ס'איז נוגע (ניט
אזוי צו דעם חטא ועונש פרטי, נאר) צו
דער תשובה פון דעם אדם החוטא, כדי
די תשובה פונעם נמחל זאל זיין כדבעי:

דרך זרע ישראל אלא כיון שביקש ממנו
החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושני'
וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו
ימחול לו וכל הממהר למחול הרי הוא
משובח ורוח חכמים נוחה הימנו.

דאָרף מען פאַרשטיין דעם טעם פון
די שינויי הלשונות והפרטים אין די דריי
ערטער:

(א) אין הל' דיעות שטייט „ואם חזר
ובקש ממנו למחול לו צריך למחול ולא
יהא המוחל אכזרי כו'“, משא"כ אין הל'
תשובה און אין הל' חובל ומזיק ווערט
עס געזאָגט בלשון אסור — „אסור“
לאדם להיות אכזרי“, „אסור לנחבל
להיות אכזרי“?

(ב) אין הל' חובל ומזיק רעדט דער
רמב"ם ארום די פרטים ווען און ווי אזוי
ער זאל מוחל זיין: „כיון שבקש ממנו
החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושני'
וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו
ימחול לו“, אָבער אין הל' תשובה (ועד"ז
בהל' דעות) ברענגט ער ניט די תנאים
ופרטים לגבי דעם מוחל, אָז ער זאל
מוחל זיין נאָך בקשת מחילה ב' פעמים
כו' (מעין זה זאָגט ער אין דער פריער-
דיקער הלכה)⁵⁸ לגבי דעם מבקש מחילה,
„לא רצה חברו למחול לו מביא לו

(55) לכמה ג' התחלת ההלכה בהל' תשובה שם
היא „דפי שאסור“ וכיו"ב. ולפי"ז קאי על הנאמר
בהלכה לפני"ז דכשלא רצה למחול לאחר פעם
שלישית „הוא החוטא“ — ראה רמב"ם ספר המדע
הנ"ל.

אבל לרוב הג' התחלת ההלכה היא (כנדפס)
„אסור לאדם כו'“. ולפי"ז י"ל שקאי גם על פעם הא'.
וראה חבור התשובה להמאירי מאמר א (משיב נפש)
פי"א (ע' 209). וראה לקמן בפנים ובהערה 61.

(56) הל' תשובה שם ה"ט.

(57) ראה ב"ח, פרישה, סמ"ע (סק"ה) בחו"מ שם
(סו"ס תככ).

אים דעם ערשטן מאל זאל ער ניט האבן
קיין אכזריות בלבו און מוחל זיין.⁶¹

משא"כ אין הל' חובל ומזיק — דארט
רעדט דער רמב"ם וועגן דעם (אופן
ו)גדר אין מחילה וואס איז נוגע צו דער
כפרת החובל אויף דעם חטא, און ווי ער
זאגט דארט אין דער פריערדיקער
הלכה⁶², „אין מתכפר לו ולא נמחל עונו
עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו“.

און דערפאר איז דא נוגע „כיון שבקש
ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה
ושני' וידע שהוא שב מחטאו וניחם על
רעתו ימחול לו“, אז דוקא ווען ער זעט
דורך יענעם השתדלות והכנעה אז
„שב מחטאו וניחם על רעתו“ —
דעמאלט איז מתאים ער זאל אים מוחל
זיין בכדי ס'זאל יענעם נתכפר ווערן
דער חטא און ער זאל ניט נענש ווערן
פאר דעם.

(61) ראה חבור התשובה להמאירי שם ובהנסמך
לעיל הערה 57.

ו"ל שזהו גם החידוש בפרשתנו — לפי התנחומא
(באבער), במדבר ויל' שם (נסמן לעיל הערה 4,
7) — „מיד נתרצה להם שאין המוחל נעשה אכזרי“,
והיינו שמצד זה שאין המוחל נעשה אכזרי (בעצמו)
יש למחול מיד.

[ועפ"ז אולי י"ל שההמשך במדרשים „ומנין שאם
סרח כו" — שנקרא חוטא אם אינו מוחל לו —
מדובר בפעם הג', כברמב"ם הל' תשובה שם היט.
וראה חבור התשובה להמאירי שם].

ובש"ע אדה"ז (שבהערה 32) ס"ד „והמוחל לא
יהי אכזרי למחחול אלא ימחול לו מיד“, אף שכתב
לפנ"ז ס"ב דהמפייס ילך פעם ב' ופעם ג'. ובאגה"ת
פ"א „שצריך האדם למחול תיכף ומיד שמבקשים
ממנו מחילה ולא יהא אכזרי למחחול ואם ביקש
ממנו ג"פ כו"ו. ואכ"מ.

(62) בהל' חובל ומזיק שם היט.

דורכדעם⁵⁸ וואס דער מוחל איז דעם
צווייטן מוחל (במחילה גמורה), וועט
דער צווייטער — ע"י התשובה שלו —
זיין „מרוצה“⁵⁹ וחביב . . כקודם החטא“,
נקי ורצוי לגמרי⁶⁰.

(ג) אין הל' דיעות רעדט דער רמב"ם
ווי ס'איז א פרט אין דיעות — מדות של
האדם⁶⁰, די מחילה ווי ס'איז נוגע צו די
מדות פון דעם אדם המוחל עצמו.

וואס דאס איז וואס דער רמב"ם
פאנגט אן די הלכה אין הל' דיעות „כש-
יחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כו'
אלא מצוה עליו להודיעו כו'“: דער „לא
ישטמנו“ און די מצוה „להודיעו“ איז ניט
(אזוי) מצד דעם חוטא נאר מצד דעם
איש הנפגע גופא, אז ער זאל אויף דעם
צווייטן ניט האלטן קיין שנאה בלבו, נאר
(אדרבה) „מצוה להודיעו ולומר לו כו'“.

ובהמשך לזה זאגט ער „ואם חזר
ובקש ממנו למחול לו צריך למחול ולא
יהא המוחל אכזרי“, ניט דערמאנענדיק
דערביי דעם איסור בדבר אדער אז ער
זאל אים מוחל זיין נאך בקשת מחילה ב'
או ג' פעמים, ווייל דא רעדט דער
רמב"ם (בעיקר) וועגן דער טובה ותו-
עלת פאר דעם מוחל ו„דעות“ שלו; מצד
דיעות ומדות המוחל איז „אם חזר ובקש
ממנו למחול לו צריך למחול ולא יהא
המוחל אכזרי“, אז גלייך ווען ער בעט

(58) ולהעיר מהענין דכמים הפנים לפנים כן לב
האדם לאדם (משלי כו, יט).

(59) להעיר מחובת הלבבות שער התשובה פ"ז
קרבן לסופו, דמשמע שבאם לא שב מהעבירות שבין
אדם לחבירו גם תשובתו על העבירות שלו שבין
אדם למקום אינה מועילה כ"כ. וראה לקו"ש ח"ז ע'
177 הערה 40 (וראה שם בפנים ע' 180). וש"נ.

(60) ובהל' דעות יש חילוק בין פ"ה פ"ו — ראה
לקו"ש חכ"ז ע' 160 ואילך. ואכ"מ.

(*) אבל בתנחומא לפנינו „נעשה להם אכזרי“,
היינו ששייך לא להמוחל כ"א להנחמל.

אין הל' חובל ומזיק פאָדערט זיך בעיקר דער ענין המחילה וואָס איז פאָר-בונדן מיט דער פעולת החבלה בכדי לסלק העונש, דערפאָר איז דער לשון „אסור לנחבל . . ימחול לו“⁶⁴;

אין הל' תשובה אָבער איז זיין מוחל זיין, כנ"ל, ניט מוגבל צו מסלק זיין בלויז דעם עונש פאָר דער פגיעה (צי דורך חבלה, מקלל און גוזל אָדער הקניט, ווי דער רמב"ם רעכנט דאָרט פריער), נאָר ער אַלס אדם — אַלס איד וואָס איז אויסן טובתו של חברו, דאָרף „נתפייס“ ווערן (ניט בלויז למחול לו עד כדי סילוק העונש, נאָר) כדי (אויך) דער צווייטער זאָל צוקומען צו שלימות התשובה.

[ועפ"י יש לתרץ די סתירה וקושיא אין דברי הרמב"ם (ווי דער לחם משנה פרעגט⁶⁵): אין הל' חובל ומזיק זאָגט דער רמב"ם „שהמזיק ממון חברו כיון ששלם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו“ — און ער דאָרף ביי יענעם ניט בעטן קיין מחילה; און אין הל' תשובה רעכנט דער רמב"ם צווישן די עבירות שבין אדם לחברו וואָס „אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו וירצוהו“, „או גוזלו וכיוצא בהן“?

וואָרום⁶⁶ ביי דעם סוג כפרת החטא

אין הל' תשובה אָבער רעדט דער רמב"ם וועגן מחילה וואָס איז נוגע צו כללות ושלמות התשובה פון דעם חובל וכו' — וואָס וועגן דעם זאָגט ער אין דער פריערדיקער הלכה⁶⁷ „אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא כו' אבל עבירות שבין אדם לחברו כגון החובל את חברו . . או גוזלו וכיו"ב אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו וירצוהו אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאל ממנו שימחול לו כו'“

— דערפאָר איז ער ממשיך אַז „אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות כו'“ (הגם אַז לכאורה איז דאָס גאָר שייך צו די הלכות פון מדות ודיעות), ווייל די דרכי ואופני המחילה, אין אַן אופן פון „מוחל בלב שלם ובנפש חפוצה כו'“ זיינען נוגע (אויך) צו שלימות התשובה פון חובל; ד.ה. אַז די מחילה דאָרף זיין ניט בלויז צוליב הסרת העונש פאָרן חטא פרטי, נאָר אַ מחילה שלימה ביז אַז ער ווערט מרוצה וחביב לפניו.

און דעריבער איז דאָ ניטאָ די הדגשה אויף בקשת המחילה ג' פעמים, נאָר „בשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפוצה“ וואָס דאָס ווייזט אַז ניט נאָר האָט ער אים מוחל געווען זיין חטא, נאָר ער איז אינ-גאנצן מרוצה לפניו.

ט. און דאָס איז אויך דער טעם פון די אַנדערע שינויי הלשונות: אין הל' חובל ומזיק זאָגט ער „אסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול לו“ און אין הל' תשובה — „אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס“;

(64) ראה הערה 54.

(65) בהל' חובל ומזיק שם ה"י. וראה גם תוס'

יוהכ"פ ליומא פה, ב ד"ה עבירות.

(66) בלח"מ ובתוס' יוהכ"פ שם מחלקים בין גוזל ממון חברו ומזיק ממון חברו. ולכאורה מלשון הרמב"ם בהל' תשובה „או גוזלו וכיוצא בהן“, וכן ממה שהוסיף (לאחר שכתב „אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו וירצוהו“) „אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו (ולא „ממון שגזלו“ וכיו"ב) צריך לרצותו ולשאל ממנו שימחול לו,

„בלב שלם ובנפש חפצה“⁶⁹ און מוחל זיין מיד, ביז אז אויך לגבי דער מחילה אויפן חטא פרטי פירט אויס דער רמב"ם אין הל' חובל ומזיק „וכל הממהר למחול הרי הוא משוכח ורוח חכמים נוחה הימנו“.

איז דאך דערפון פארשטאנדיק „עאכו"כ" במדתו של הקב"ה וואס די „מחילה היא ממת הרחמים ומדותיו הקדושות אינן בבחי' גבול ותכלית“⁷⁰, אז ער איז ממהר למחול אידן אויף אלע דברים בלתי רצויים, ובאופן של חן וחסד ורחמים בטוב הנראה והנגלה, וואס דאס גופא איז מעורר און העלפט די אידן. אז ישראל עושן תשובה מיד, ומיד הן נגאלין⁷¹, בגאולה האמיתית והשלמה.

(משיחת ש"פ חוקת תשד"מ)

פאר מזיק זיין (בלויז) ממון חבירו, וועגן וועלכן ס'רעדט זיך אין הל' חובל ומזיק, איז ניט נויטיק קיין בקשת מחילה:

אבער לגבי שלימות ריצוי האדם, ווי דאס רעדט זיך אין הל' תשובה, איז יש לומר אז אויף דעם פאדערט זיך „לרצותו ולשאל ממנו שימחול לו“ אויך בנוגע היזק ממון חבירו באיזה אופן [שהוא]⁶⁷.

י"ד. ס'איז דאך מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל⁶⁸. כשם ווי דאס איז בנוגע צו אידן אז „דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון“ איז צו מוחל זיין

משמע שכל גיוני צריך לרצותו, כבפנים, וכבמפרשים שבהערה הבאה. — אבל בשו"ע אדה"ז הנ"ל (הערה 27*) מחלק בין גזול ומזיק (כלח"מ ותוס' יוהכ"פ הנ"ל).

67 ראה גם שו"ת שני הלחם סט"ו. ספר קובץ על הרמב"ם הל' תשובה שם.

68 תהלים קמז, יט. שמור פ"ל, ט. וראה גם ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג.

69 לשון הרמב"ם הל' תשובה שם ה"י.

70 אנה"ת פ"א. ע"ש.

71 רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

י"ב-י"ג תמוז

בשונאי⁶; משא"כ „ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני טוב" איז א נתינת שבח והודי⁷ צום אויבערשטן אויפן עבר — אויף דעם וואָס „גמלני טוב".

איז אין פלוג ניט פארשטאנדיק: בפשטות דארף אויסקומען, אז בשעת מען באקומט א בשורה טובה וועגן הצלה ושחרור, דארף מען צום אלעס ערשט⁸ דאנקען דעם אויבערשטן דע-רויף, און ערשט דערנאך האָט אָן אַרט אַ בקשה נוספת כו' (על העתיד) — וואָלט דאָך מער מתאים געווען אז דער ערשטער מאמר חסידות זאָל זיין „ברוך הגומל"?

בדוחק קען מען זאָגן, אז וויבאלד דער רבי האָט ביים הערן די בשורה טובה נאָך ניט געקענט מאַכן די ברכה „הגומל" — היות ער איז נאָך ניט בא-פרייט געוואָרן בפועל און זיכער איז דאָס ניט „יצא מהסכנה לגמרי" — דערפאַר איז דאָן אויך ניט מתאים גע-ווען צו זאָגן אַ מאמר חסידות המתחיל „ברוך הגומל"⁹.

א. ווי באַוואוסט, איז די גאולה פון כ"ק מו"ח אדמו"ר (פון זיין פאַרשיקונג) געווען י"ב-י"ג תמוז: דינסטאָג י"ב תמוז האָט מען דעם רבי'ן מודיע גע-ווען אז עס איז אָנגעקומען די פקודה אים צו באַפרייען פון דער פאַרשיקונג אין קאָסטראָמאַ; נאָר אזוי ווי אין יענעם טאָג איז דאָרט דער „משרד" פון דער ממשלה געווען געשלאָסן (ווייל ס'איז געווען אַ חגא-טאָג), האָט מען די תעודת-שחרור געגעבן דעם רבי'ן אויף מאָרגן, מיטוואָך — י"ג תמוז.

גלייך י"ב תמוז האָט דער רבי גע-זאָגט אַ מאמר חסידות² אויפן פסוק³ „הוי' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי", און אויף מאָרגן, נאָכן שחרור בפועל, האָט ער געזאָגט אַ מאמר חסידות⁴ בדיבור-המתחיל „ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני טוב"⁵.

דער תוכן פון פסוק „הוי' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי" בפשטות איז אַ בקשה אויף לעתיד — מען בעט אז עס זאָל זיין (מצד דעם וואָס „הוי' לי בעוזרי"), „ואני אראה (די נקמה)

(6) ראה מפרשים עה"פ.

(7) להעיר מסדר ברכת הנהנין לאדה"ז פי"ב, ס"ז.

(8) ל' אדה"ז שם פי"ג, ס"ה.

(9) אבל דוחק, שהרי אמר מאמר ד"ה ברוך הגומל יום ד' י"ג תמוז, אף שלא בירך ברכת הגומל ביום ה' בבוקר קודם נסיעתו מקאסטראמא, ונראה שהוא מפני שעדיין לא חזר לביתו ולא נקרא „יצא מהסכנה לגמרי", דאל"כ לא הו"ל להמתין בברכת

(1) ראה בהקדמה לקונטרס יד (בסה"מ קונטרסים ח"א. נדפס ג"כ בסה"מ תרפ"ז ע' רצב). ועוד.
(2) נדפס בסה"מ קונטרסים שם. סה"מ תרפ"ז ע' רא.
(3) תהלים קיח, ז.
(4) נדפס בסה"מ קונטרסים שם. סה"מ תרפ"ז ע' רח.
(5) וכן אמר עוד מאמר בד"ה זה (נדפס בסה"מ קונטרסים שם. סה"מ תרפ"ז ע' ריא) — בש"פ פינחס, שאז עלה לתורה וביירך ברכת הגומל (ראה הנסמן בהערה 1). וראה לקמן הערה 9.

(*) להעיר מלקו"ש ח"כ (ע' 469) בנוגע לגאולת אדה"ז, דשלימות הגאולה היתה „ביום ג' ב' דחנוכה"